

MƏTBUAT TARİXİ

Alxan BAYRAMOĞLU

NƏRİMAN NƏRİMANOV “DƏBİSTAN” JURNALI HAQQINDA

Açar sözlər: Nəriman Nərimanov, Uşaq jurnalı, “Dəbistan”, dərsliklər, Qız məktəbi

Key words: Nariman Narimanov, children’s journal, “Dabistan”, textbooks, girls’ school.

X Ü L A S Ə

Məqalədə ilk milli uşaq mətbuat orqanı olan “Dəbistan” jurnalı ilə bağlı Nəriman Nərimanovun fikir və mülahizələrindən danışılır. Ədibin “Türk dilində ilk jurnal” adlı həmin məqləsində uşaq mətbuatının əhəmiyyəti, xüsusiyyətləri ilə yanaşı qızların təhsilə cəlb edilməsi zərurətindən də söhbət açılır. Oxuculara ədibin məqaləsinin tam mətni də təqdim edilir.

SUMMARY

In the article is spoken about Nariman Narimanov’s thoughts and discreations about “Dabistan” journal which is the first national children press. In the same article of writer “The first journal in Turkish” is also talking about the importance of children press, necessity of involving girls to the education. The whole text of writer’s article is also presenting to the readers.

XIX əsrin ortalarından başlanan maarifçilik hərəkatının tələblərinə uyğun olaraq dövrün qabaqcıl görüşlü xadimləri gənc nəslin təlim-tərbiyəsinin zəmanəyə uyğun təşkili və qadınların maarifləndirilməsi məsələlərinə də xüsusi əhəmiyyət verirdilər. Çünki, onlar haqlı olaraq inanırdılar ki, savadsız və elmi biliklərdən uzaq, dünya-görüşcə çox aşağı səviyyədə olan ananın böyüdüb yetişdirdiyi uşaqdan cəmiyyət üçün yararlı vətəndaş gözləməyin əhəmiyyəti yoxdur. Söz yox ki, tələb olunan səviyyədə təlimin aparılması həm də dərslər kitablarına və oxu materiallarına bağlıdır. Ona görə həmin material və vasitələrin təşkili istiqamətində atılan hər hansı addım rəğbətlə qarşılanırdı. Nəriman Nərimanov da Bakıda “Dəbistan” adlı uşaq jurnalının nəşrinə icazə alınması xəbərini eşidən kimi onun proqram və məramnaməsi – fəaliyyət istiqaməti, qarşıya qoyduğu məqsəd və vəzifələrlə tanış olmuş və ictimaiyyətə həmin mətbu orqanın nəşrindən xeyli əvvəl “İrşad” qəzeti vasitəsilə müjdə verməyi lazım bilmişdir.

“İrşad”ın 9 mart 1906-cı il tarixli 64-cü nömrəsində (“Dəbistan”ın 1-ci nömrəsi 16 aprel 1906-cı ildə çıxmışdır). “Nər” imzası və “Türk dilində yeni jurnal” başlığı ilə dərc etdirdiyi məqaləsində müəllif, Bakı müəllimlərindən “Əlisgəndər bəy Cəfərova və Məmməd həsən bəy Əfəndiyevə türk (Azərbaycan) dilində iki həftəlik “Dəbistan” adında jurnal nəşr etməyə icazə verildiyini” bildirərək sözü belə davam edirdi: “Şu jurnal məktəblərdə oxuyan müsəlman balaları üçün olub, ayda bir dəfə valideələr üçün də “əlavə” veriləcəkdir. Məzkur jurnalın PROQRAMMASINI nəzərdən keçirib gələcəkdə müsəlman mütəllimlərinə (şagirdlərinə – A.B.) böyük nəf (xeyir, fayda – A.B.) görməyinə şübhə etmiyoruz. Böylə jurnalların çox olmağını qəlbdən istiyoruz”.

N. Nərimanov “Dəbistan”ın nəşri icazəsini alqışlayıb belə nəşrlərin çox olmasını arzulamasının səbəbini onunla əsaslandırır ki, hər bir xalqın mədəni səviyyəsinin göstəricisi birinci növbədə onun övladlarının necə tərbiyə tapması, hansı mərtəbədə olması ilə ölçülür. Təlim-tərbiyə isə məktəb və maarif ocaqlarında və mövcud

proqram, dərslük və oxu materiallarının köməyi ilə keçirilir. Biz isə bütün bu vasitələrdən məhrum olduğumuz bir yana, analarımızın da savadsızlığı və mədəni səviyyələrinin aşağı olması ucbatından uşaqlarımıza lazımı tərbiyəni verə bilmirik. N. Nərimanov mövcud vəziyyətin sosial-psixoloji cəhətdən dözülməzliyini, fəlakət halını ürək ağrısı ilə belə təsvir edirdi:

“Həqiqətə bir millətin mədəniyyət cəhətinə halından bəhs edəndə haman millətin balalarının tərbiyəsinə nəzər etmək gərəkdir. Müsəlman uşaqlarının tərbiyəsi çox yaman halda olmağı kərratla (dəfələrlə – A.B.) qəzetlərimizdə deyilibdir. Lakin nə etməli? Uşaqların ibtida tərbiyəsi anaların öhdəsində olur. Analarımızdan dəxi lazım olan tərbiyəni gözləyə bilmərik. Çünki hal-hazırda biçarə analarımız ev işlərindən başqa bir şeyi bilmiyorlar. Uşaqları döymək, söymək gücü ilə yaman hərəkətlərdən saxlayıb kifayət (saxladıqlarını zənn – A.B.) ediyorlar”. Sonra N. Nərimanov sözüne davam edərək yazır:

“Döymək, söymək ilə uşağın əxlaq-ətfalını düzəltmək olmaz. Bədənə lazım olan kimi əqlə və ruha yem lazımdır. Mədəniyyəti, məmaviməti olmuyan ana uşağın əqlinə, ruhuna nə tövr sığal verə bilər? Hal-hazırda şu bir böyük məsələdir ki, hamı işlərimizi çətinləşdiriyor”.

N. Nərimanov uşaq tərbiyəsinin uğurlu alınıb gözlənilən nəticəni verməsi üçün anaların mədəni və intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsi, qızların (gələcək anaların) təhsilə cəlb edilməsinə imkan, şərait yaradılmasının qaçılmaz olduğunu nəzərə çatdırıb soydaşlarını bu istiqamətdə əməli işlər görülməsinə çağırır. O, sözdən işə keçməyin vacibliyini bildirib, ancaq hay-haray salmaqla işlərini bitmiş hesab edənlərlə sözdən işə keçənləri belə fərqləndirir: “Hay, dini-islam zəifləyir! Hay, millət nadanlıqda qalıb çürüyür! – deyib bağırmaqla bir şey olmaz... Tərbiyə, mədəniyyət və tərəqqi yolu təbiəyi almaq üçün şu məsələyə artıq diqqət etməlidir. Bizim təsəvvürümüze görə millətpərəst cənab Hacı Zeynalabdinin qız balalarına məktəb açmağı millət yolunda etdiyi hamı qulluqdan artıq bir qulluqdur”.

N. Nərimanov Hacı Zeynalabdin Tağıyevin açdığı qız məktəbi-nin təkəcə orada təhsil alan qızların deyil, həm də onların balalarının taleyində, həyata hazırlanmasında mühüm rol oynayacağına inamla sözünə belə davam edir: “Böylə məktəblərin çox olamığı gələcək-də millətin böyük xoşbəxtliyinə səbəb olacaqdır. Şu barədə sözlər, təsəvvürlər yüz kərə təkrar olunubsa, biz yüz birinci dəfə təkrar ediyoruz və edəcəyiz”.

Müəllif eyni zamanda jurnalın yaradıcı heyətinin qarşılıqlarına qoyduqları məqsədə çata biləcəklərinə, bunun üçün lazımı dərəcədə çalışacaqlarına inanırdı. “Dəbistan”ın valideynlər üçün nəzərdə tutulmuş “əlavə”də çeşidli, ibrətamiz məzmun və ideyali oxu materialları verməklə həm valideynlərin maarifləndirilməsinə kömək edəcəklərinə, həm də məktəblərdə oxu materialı baxımından yaranan boşluğun müəyyən qədər doldurulması ilə uşaqlarımızın milli əxlaq və təlimə zidd, kitabların zərərli təsirindən yavaş-yavaş çıxacaqlarına səbəb olacaqlarına inanırdı. Bu haqda yazırdı:

“Ümid edirik ki, tazə jurnalın idarəsi validələrə məxsus aylıq “əlavə”də şu məsələyə artıq diqqət etsin. İki həftəlik jurnal – “Dəbistan” məktəblərimizdə oxuyan uşaqlar üçün olub onların əqllərinə və ruhlarına lazım olan yem verməyinə şübhəmiz yoxdur. Bu vaxtdək kitabsızlıqdan uşaqlarımız zərərli əqidəni pozan kitablar oxuyub nələc qalmışdılar. “Dəbistan” isə bu tövr kitabların aradan götürülməsinə səbəb olub, zəmanəmizə lazım olan məlumatlar verməyini gözləyirik. Bəli, oxuyanlarımızda qeyrət görünür. Hər kəs öz qüvvəsinə görə işləyir.” Hər kəsin öz qüvvəsinə görə işləməsi Nəriman Nərimanovu sevindirdiyi üçün onları belə alqışlayırdı: “İşləyin, qeyrətli qardaşlar, işləyin. Qoy millətin afərin səsi sizə yürək verib qeyrətinizi dəxi də artırsın!”

Bu sözlərlə N. Nərimanov həmvətənlərinin “Dəbistan”ın gördüyü işi bəyənib ona dəstək verəcəyinə inamını da ifadə edirdi.

1906-cı il aprelin 16-da “Dəbistan”ın birinci nömrəsinin çapdan çıxması münasibətilə Bakıda təntənəli mərasim keçirildi və bu barədə “İrşad” qəzetinin həmin gün işıq üzü görən nömrəsində Əh-

məd bəy Ağayevin “Dəbistan” və “Molla Nəsrəddin” adlı məqaləsi dərc edildi. Həmin məqalədə jurnalın birinci nömrəsindəki materiallar təhlil edilib yüksək qiymətləndirilmişdir.

Ə D Ə B İ Y Y A T

Bayramoğlu Alxan. Azərbaycan jurnalistika məktəbləri. Bakı, 2014.

1. “İrşad” qəz., 9 mart 1906.
2. “İrşad” qəz., 16 aprel 1906.

Nəriman Nərimanovun “Nər” imzası ilə çap olunan həmin məqaləsinin tam mətnini oxuculara təqdim etməyi də lazım bilirik.

Türk dilində yeni jurnal

Bakı müəllimlərinə – Əlisgəndər bəy Cəfərova və Məmməd həsən bəy Əfəndiyevə tazə türk dilində iki həftəlik “Dəbistan” adında jurnal nəşr etməyə izn verilibdir. Şu jurnal məktəblərdə oxuyan müsəlman balaları üçün olub, ayda bir dəfə validələr üçün də “əlavə” veriləcəkdir. Məzkur jurnalın PROQRAMMASINI nəzərdən keçirib gələcəkdə müsəlman mütəllimlərinə (şagirdlərinə – A.B.) böyük nəf”(xeyir, fayda – A.B.) görməsinə şübhə etmiyoruz. Böylə jurnalların çox olmağını qəlbdən istiyoruz.

Həqiqəthal bir millətin mədəniyyət cəhətinə halından bəhs edəndə həman millətin balalarının tərbiyəsinə nəzər etmək gərəkdir. Müsəlman uşaqlarının tərbiyəsi çox yaman halda olmağı kərrat ilə (dəfələrlə – A.B.) qəzetlərimizdə deyilibdir. Lakin nə etməli? Uşaqların ibtida tərbiyəsi anaların öhdəsində olur. Analarımızdan dəxi lazım olan tərbiyəni gözlüyə bilməriz. Çünki hal-hazırda biçarə analarımız ev işlərindən başqa bir şeyi bilmiyorlar. Uşaqları döymək, söymək güc ilə yaman hərəkətlərdən saxlayıb kifayət (saxladıqlarını fənn – A.B.)ediyorlar”.

Döymək, söymək ilə uşağın əxlaq-ətfalını düzəltmək olmaz. Bədənə lazım olan kibi əqlə və ruha yem lazımdır. Mədəniyyəti, məmaviməti olmuyan ana uşağın əqlinə, ruhuna nə tövr sığal verə bilər? Hal-hazırda şu bir böyük məsələdir ki, hamı işlərimizi çətinləşdiriyor. Hay, dini-islam zəifləyir! Hay, millət nadanlıqda qalıb çürür! – deyib bağırmaqla bir şey olmaz... Tərbiyə, mədəniyyət və tərəqqi yolu təbiəyi almaq üçün şu məsələyə artıq diqqət etməlidir. Bizim təsəvvürümüzdə görə millətpərəst cənab Hacı Zeynalabdinin qız balalarına məktəb açmağı millət yolunda etdiyi hamı qulluqdan artıq bir qulluqdur. Böylə məktəblərin çox olamğı gələcəkdə millətin böyük xoşbəxtliyinə səbəb olacaqdır. Şu barədə sözlər, təsəvvürlər yüz kərə təkrar olunubsa, biz yüz birinci dəfə təkrar edirik və edəcəyik. Ümid edirik ki, tazə jurnalın idarəsi validələrə məxsus aylıq “Əlavə”də şu məsələyə artıq diqqət etsin. İki həftəlik jurnal – “Dəbistan” məktəblərimizdə oxuyan uşaqlar üçün olub onların əqlərinə və ruhlarına lazım olan yem verməyinə şübhəmiz yoxdur. Bu vaxtdək kitabsızlıqdan uşaqlarımız zərərli əqidəni pozan kitablar oxuyub nələc qalmışdılar. “Dəbistan” isə bu tövr kitabların aradan götürülməsinə səbəb olub, zəmanəmizə lazım olan məlumatlar verməyini gözləyirik. Bəli, oxuyanlarımızda qeyrət görünür. Hər kəs öz qüvvəsinə görə işləyir. İşləyin, qeyrətli qardaşlar, işləyin. Qoy millətin afərin səsi sizə yürək verib qeyrətimizi dəxi də artırsın!

“İrşad” qəz., 09.03.1906, № 64.